

Wyrok z dnia 13 stycznia 2009 r.

II UK 148/08

W sporach o świadczenia z ubezpieczenia społecznego, do których prawo nie zostało uzależnione od stwierdzenia niezdolności do pracy, postępowanie ma charakter odwoławczy, z możliwością zgłoszenia nowych faktów i dowodów, niebędących przedmiotem postępowania przed organem rentowym.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie: SN Beata Gudowska (sprawozdawca), SA Maciej Pacuda.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 13 stycznia 2009 r. sprawy z wniosku Ryszarda S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w S. o emeryturę, na skutek skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 17 stycznia 2008 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Szczecinie do ponownego rozpoznania z orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w S. decyzją z dnia 8 sierpnia 2003 r. odmówił przyznania Ryszardowi S. prawa do emerytury, uznając za udowodnione tylko 14 lat, 11 miesięcy i 16 dni pracy w szczególnych warunkach, w okresie od dnia 16 maja 1977 r. do dnia 30 kwietnia 1992 r. na stanowisku maszynisty spycharki-koparki. Sąd Okręgowy w Szczecinie wyrokiem z dnia 14 lipca 2004 r. oddalił odwołanie, w którym ubezpieczony wskazywał, że w szczególnych warunkach i w szczególnym charakterze przepracował łącznie ponad 26 lat i wniósł o uwzględnienie pracy na stanowisku pomocnika maszynisty ciężkiego sprzętu, także w okresie od dnia 12 stycznia 1977 r. do dnia 15 maja 1977 r. oraz o przyznanie prawa do emerytury począwszy od dnia 17 czerwca 2003 r., czyli ukończenia 60 roku życia.

Na skutek apelacji ubezpieczonego, Sąd Apelacyjny w Poznaniu wyrokiem z dnia 9 sierpnia 2006 r. uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania, wskazując na konieczność przeprowadzenia uzupełniającego postępowania dowodowego w celu ustalenia rzeczywistego charakteru pracy świadczonej na stanowisku pomocnika maszynisty. Sąd Apelacyjny zwrócił również uwagę, że po przedłożeniu świadectwa pracy w spółce „A.” w S. o wykonywaniu pracy w szczególnych warunkach w okresie od dnia 1 maja 1992 r. do dnia 14 czerwca 2005 r. na stanowisku operatora urządzeń przeładunkowych, organ rentowy decyzją z dnia 9 czerwca 2005 r. przyznał ubezpieczonemu prawo do wcześniejszej emerytury począwszy od dnia 1 września 2004 r. W tym stanie rzeczy za sporną uznał jedynie kwestię daty przyznania tego świadczenia.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 23 maja 2007 r. przyznał ubezpieczonemu emeryturę od dnia wskazanego przez wnioskodawcę, przy uwzględnieniu wniosku z dnia 2 czerwca 2003 r. i uznaniu za wykazane 42 lat, 8 miesięcy i 9 dni okresów składkowych i nieskładkowych, w tym pracy w szczególnych warunkach świadczonej stale i w pełnym wymiarze czasu w okresie od dnia 16 maja 1977 r. do dnia 30 kwietnia 1992 r. na rzecz „M.”, spółki z o.o. w S. i jej poprzednika - Przedsiębiorstwa Budowy Elektrowni i Przemysłu „P.” SA w S. na stanowisku maszynisty spycharki-koparki oraz wcześniej, pomocnika maszynisty spycharki od dnia 12 stycznia 1977 r., gdyż stwierdził, że praca ta nie różniła się od pracy maszynisty.

Na skutek apelacji organu rentowego, wyrokiem z dnia 17 stycznia 2008 r. Sąd Apelacyjny w Szczecinie zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołanie od decyzji z dnia 8 sierpnia 2003 r., uznawszy, że w dniu jej wydania ubezpieczony nie spełnił warunku przepracowania co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Oceniał, że wskazywana przez niego praca na stanowisku pomocnika maszynisty (operatora) spycharki nie była pracą, o której mowa w art. 32 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 1 ust. 1 i § 19 ust. 1 i 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 roku w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, gdyż czynności wykonywane w ramach przyuczenia do zawodu nie odpowiadały czynnościom przewidzianym dla wykwalifikowanego maszynisty spycharki, do których uprawnienia (II klasy do obsługi ciężkich maszyn budowlanych i drogowych) skarżący uzyskał dopiero decyzją Komisji Egzaminacyjno-

Kwalifikacyjnej z dnia 16 maja 1977 r. W trakcie przyuczania do zawodu skarżący nie mógł być wysyłany do pracy w terenie, w związku z czym nie był tak samo narażony na szkodliwe warunki pracy, którym bezpośrednio i stale w normalnych warunkach pracy podlegał maszynista (operator) ciężkich maszyn budowlanych.

Dokonując ustaleń obejmujących ogólny okres wykonywania przez skarżącego pracy w szczególnych warunkach, Sąd drugiej instancji nie uwzględnił okresów, co do których dowody zostały przedłożone po wydaniu zaskarżonej decyzji, i - powołując się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2006 r. (I UK 154/05, niepublikowany) - podkreślił, że decyzja organu rentowego podlega badaniu pod kątem zgodności z prawem wyłącznie według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania i w świetle zgromadzonych wówczas dokumentów.

Skarga kasacyjna ubezpieczonego została oparta na obydwu podstawach. W zakresie naruszenia prawa materialnego skarżący zarzucił błędną wykładnię art. 32 ust. 1, 2 i ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, polegającą na uznaniu, że praca wykonywana przez pomocnika maszynisty spycharki nie stanowi pracy w szczególnych warunkach wymienionej w dziale V, pkt 3 wykazu A załącznika do rozporządzenia oraz niewłaściwe ich zastosowanie przez uznanie, że nie zostały spełnione przesłanki przyznania prawa do emerytury od wskazanego w pierwszym wniosku z dnia 17 czerwca 2003 r. Zarzucił także rażące naruszenie zasady sprawiedliwości społecznej oraz zasady równości wobec prawa, w tym także prawa do równego traktowania przez władze publiczne (art. 2 i 32 Konstytucji).

W ramach drugiej podstawy kasacyjnej wskazał na - mające istotny wpływ na wynik sprawy - naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 224 k.p.c., prowadzące do nieuzasadnionego ustalenia, że praca w okresie od dnia 12 stycznia 1977 r. do dnia 15 maja 1977 r. nie stanowiła pracy w warunkach szczególnych, oraz art. 328 § 2 k.p.c. wobec braku merytorycznej oceny wszystkich okoliczności podniesionych przez skarżącego lub wynikających z dokumentów, art. 378 § 1 k.p.c. przez nierozpoznanie sprawy co do jej istoty, art. 382 k.p.c. przez dokonanie odmiennej niż Sąd pierwszej instancji oceny dowodu z zeznań świadków bez ponownego przeprowadzenia dowodu, art. 386 § 6 k.p.c. przez nieuwzględnienie oceny prawnej oraz wskazań co do dalszego postępowania wyrażonych w uzasadnieniu wyroku Sądu drugiej

instancji przy przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania, a także art. 219 k.p.c. przez odmowę połączenia spraw do łącznego rozpoznania i rozstrzygnięcia, co miało istotny wpływ na prawidłową ocenę i zbadanie materiału dowodowego.

Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i ustalenie, że przysługuje mu prawo do emerytury począwszy od dnia 17 czerwca 2003 r., ewentualnie o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Ubezpieczonym urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r. przysługuje - na podstawie art. 32 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) - prawo do emerytury w wieku niższym niż określony w art. 27 pkt 1 tej ustawy, z tytułu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, czyli - stosownie do ogólnej definicji ujętej w art. 32 ust. 2 ustawy - przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki uprawniające do świadczenia ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych (art. 32 ust. 4 ustawy), czyli według rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.). Zgodnie z § 4 ust. 1 tego rozporządzenia, prawo do emerytury po ukończeniu 60 roku życia nabywa pracownik, który wykonywał prace wymienione w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia, jeżeli ma dwudziestoletni okres zatrudnienia, a w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach.

W rozporządzeniu różnicuje się rodzaje takich prac w odniesieniu do wymagania ukończenia określonego wieku emerytalnego, przyporządkowując je do działu A lub B, lecz nie określa stanowisk. W wykazie A, stanowiącym rozwinięcie treści § 4 ust. 1 rozporządzenia, wymienione są prace lub rodzaje czynności uznane za prace w szczególnych warunkach, podzielone rodzajowo, bez odniesienia do stanowisk czy kategorii przedsiębiorstw lub ich jednostek organizacyjnych, obejmujących odpowiednie stanowiska pracy. Wymienienie stanowisk pracy w zarządzeniach wydanych

na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia ma znaczenie techniczne i nie jest rezultatem tworzenia, lecz tylko stosowania prawa (postanowień rozporządzenia) w poszczególnych zakładach. Należy stąd wnosić, że przy przyznawaniu emerytury na zasadach określonych w rozporządzeniu nie ma znaczenia nazwa zajmowanego stanowiska, lecz jedynie to, czy pracodawca zatrudniający wnioskodawcę rzeczywiście prowadził prace wymienione w wykazie A i czy wnioskodawca prace te wykonywał w wymaganym zakresie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 1977 r., I PRN 99/76, OSNCP 1977 nr 8, poz. 145 i OSP 1978 nr 3, poz. 46 z glosą M. Seweryńskiego).

Skoro przesłanką uznania za pracę w szczególnych warunkach jest stałe i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku narażenie na działanie szkodliwych czynników (por. § 2 ust. 1 rozporządzenia), co do którego istnieje domniemanie prawne występowania przy pracach wymienionych w wykazach stanowiących załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., to o zaszeregowaniu określonej pracy do prac wykonywanych w szczególnych warunkach nie może decydować także stopień umiejętności zawodowych pracownika wykonującego takie prace ani zakres posiadanych przez niego kwalifikacji lub uprawnień do jej wykonywania. W konsekwencji, za pracę w szczególnych warunkach może być uznana także praca wykonywana w trakcie nabywania umiejętności zawodowych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2006 r., I UK 59/06, OSNP 2007 nr 17-18, poz. 259 oraz z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75).

W tym stanie rzeczy należało uznać za celne zakwestionowanie apriorycznego wykluczenia przez Sąd drugiej instancji możliwości uznania za świadczoną w szczególnych warunkach pracy wykonywanej przez skarżącego w okresie od dnia 12 stycznia 1977 r. do dnia 15 maja 1977 r., wymienionej w dziale V, pkt 3 wykazu A załącznika do rozporządzenia, z tego tylko powodu, że praca ta była świadczona na stanowisku pomocnika maszynisty spycharki-koparki i w trakcie nabywania do niej kwalifikacji.

Trafnie też skarżący zarzucił naruszenie przez Sąd drugiej instancji art. 382 k.p.c. przez pominięcie ustaleń Sądu pierwszej instancji dotyczących okresów pracy skarżącego w szczególnych warunkach uwzględnionych w decyzji organu rentowego z dnia 9 czerwca 2005 r. Pominięcia tej części zebranego materiału nie mógł usprawiedliwić pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w wyroku z dnia 20 maja 2004 r., II

UK 395/03 (OSNP 2005 nr 3, poz. 43) i powtórzony w wyroku z dnia 7 lutego 2006 r., I UK 154/05 (niepublikowany), że w postępowaniu odwoławczym od decyzji odmawiającej prawa do świadczeń sąd ubezpieczeń społecznych ocenia legalność decyzji według stanu rzeczy istniejącego w chwili jej wydania.

Sąd pierwszej instancji powołał ten pogląd niewłaściwie i niezgodnie z jego racją. Przede wszystkim został on pierwotnie wypowiedziany na gruncie sporu o rentę z tytułu niezdolności do pracy, w którym badanie legalności decyzji i orzekanie o niej możliwe jest tylko przy uwzględnieniu stanu faktycznego i prawnego istniejącego w chwili wydawania decyzji, gdyż w tych sprawach postępowanie dowodowe przed sądem jest tylko postępowaniem sprawdzającym, weryfikującym ustalenia dokonane przez organ rentowy. Sąd może zmienić decyzję i orzec co do istoty sprawy tylko w razie stwierdzenia, że organ rentowy - wydając decyzję - uchybił prawu formalnemu lub materialnemu, i jedynie w takim zakresie przysługują mu kompetencje względem orzeczenia o świadczeniu przez organ rentowy. Nie może natomiast tego organu zastępować i zmienić decyzji wskutek ustalenia spełnienia warunków nabycia prawa do renty w czasie postępowania odwoławczego. Takie wnioski potwierdza treść art. 477 § 4 k.p.c.

Zakres kognicji sądu odwoławczego w sporach o świadczenia z ubezpieczenia społecznego, do których prawo nie zostało uzależnione od stwierdzenia niezdolności do pracy, jest inny. We wszystkich tych sprawach postępowanie w sprawach dotyczących ubezpieczeń społecznych ma charakter odwoławczy, z możliwością zgłoszenia nowych faktów i dowodów, niebędących dotychczas przedmiotem postępowania administracyjnego, które mogą stanowić podstawę orzeczenia sądowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 1981 r., I PR 64/81, OSNCP 1982 nr 1, poz. 19). W tym sensie dochodzi do zmiany charakteru postępowania rentowego z administracyjno-sądowego na wyłącznie sądowy.

Postępowanie dowodowe przed sądem rozpoznającym sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych regulowane przepisami Kodeksu postępowania cywilnego zawierającymi odstępstwa od ogólnych zasad postępowania dowodowego, z uwzględnieniem dążenia do pełnego wyświetlenia podłoża sprawy oraz wszechstronnego rozważenia wszystkich kwestii spornych. Nie są w tym zakresie wyłączone - w związku ze staraniami o ustalenie prawa do wcześniejszej emerytury - wątpliwości co do oceny warunków wykonywania pracy, które mogą być usunięte za pomocą wszelkich środków dowodowych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 30 marca

2000 r., II UKN 446/99, OSNAPiUS 2001 nr 18, poz. 562; z dnia 8 kwietnia 1999 r., II UKN 619/98, OSNAPiUS 2000 nr 11, poz. 439, OSP 2002 nr 2, poz. 26 z glosą aprobującą T. Bińczyckiej-Majewskiej; z dnia 8 grudnia 1998 r., II UKN 357/98, OSNAPiUS 2000 nr 3, poz. 112 oraz niepublikowane uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1984 r., III UZP 6/84 i z dnia 21 września 1984 r., III UZP 48/84). Nie jest też wyłączone stosowanie w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych art. 316 § 1 k.p.c., co oznacza, że wydając wyrok, sąd musi uwzględnić okoliczności powstałe przed zamknięciem rozprawy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1998 r., II UKN 555/97, OSNAPiUS 1999 nr 5, poz. 81, z dnia 7 lutego 2002 r., II UKN 13/01, OSNP 2003 nr 22, poz. 549 oraz z dnia 2 sierpnia 2007 r., III UK 25/07, OSNP 2008 nr 19-20, poz. 293).

W tych okolicznościach błędne i niezajdujące oparcia w zacytowanych orzeczeniach Sądu Najwyższego było stwierdzenie Sądu drugiej instancji o ocenianiu legalności zaskarżonej decyzji „w pryzmacie wówczas zgromadzonych dokumentów”.

W szczególnym stanie faktycznym sprawy, w chwili wyrokowania przez Sąd drugiej instancji stało się bezsporne, że ogólny czas pracy skarżącego w szczególnych warunkach - wyłączając nawet okres pracy w charakterze pomocnika maszynisty - znacznie przekraczał wymagane 15 lat, co uzasadniało przyznanie prawa do emerytury już z chwilą ukończenia przez niego 60 roku życia, zważywszy, że o uprawnieniu do emerytury dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze decyduje łączne spełnienie wszystkich warunków określonych prawem oraz stan dowodów nie z chwili wydania decyzji, lecz wyrokowania przez sąd odwoławczy. Ze względu na deklaratywny charakter tych orzeczeń, o powstaniu prawa do świadczeń nie decyduje także data zgłoszenia wniosku, mająca znaczenie wyłącznie przy ustaleniu terminu początkowego ich wypłaty.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 39815 § 1 k.p.c.).

=====